

АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ МІЖНАРОДНОГО ПРАВА

УДК 341.232:004

ГАЛАГАН О. Я.,

здобувач кафедри міжнародного права
Інституту міжнародних відносин
Київського національного університету імені Тараса Шевченка

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВА ПРИРОДА ГЛОБАЛЬНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ СИСТЕМ НАВІГАЦІЇ ТА ПОЗИЦІОНУВАННЯ

Анотація. У статті досліджуються глобальні інформаційні системи навігації та позиціонування інституту супутникового зв'язку в галузі інформаційного права, надаються пропозиції щодо міжнародно-правового регулювання відносин у сфері навігації та позиціонування, запропоновані авторське визначення і класифікація ряду міжнародно-правових принципів, які поширюють свою дію на міжнародну комунікацію.

Ключові слова: інститут супутникового зв'язку, системи навігації та позиціонування, принципи глобальних інформаційних систем.

Постановка проблеми. У наш час інформаційно-комунікаційні технології є одним з найбільш важливих чинників, що впливають на формування суспільства XXI ст. [1, с. 51-56]. Наприкінці XX століття позиціонування, у розумінні визначення координат та параметрів орбіт, було основною функцією супутникових систем. Впродовж наступного десятиліття головною функцією супутникових систем, поряд із позиціонуванням, стала навігація. Навігаційна діяльність держав безупинно розширюється в міру розвитку науково-технічних можливостей дослідження і використання існуючих систем супутникової навігації, а питання використання засобів сучасних телекомунікаційних технологій на міжнародному рівні регулюються Міжнародною конвенцією електров'язку 1991 р., Статутом Міжна-

родного союзу електровз'язку [2, с. 42-45], Брюссельською конвенцією про розповсюдження несучих програми сигналів, переданих через супутники 1974 р. [3, с. 465-469].

Аналіз останніх досліджень та виокремлення нерозв'язаних проблем. Аналіз останніх доктринальних досліджень свідчить, що роботи з міжнародно-правового регулювання масової комунікації, не будучи численними, все ж визначають його окремі аспекти. Питанням теорії інформаційного права, систематизації та кодифікації інформаційного законодавства присвячено ряд комплексних досліджень Батурина Ю.М., Боєра В.М., Брижка В.М., Баранова О.А., Арістової І.В., Бачило І.Л., Белякова К.І., Бутузова В.М., Венгерова А.Б., Гавловського В. Д., Горбунової Л.М., Гуз А.М., Гуцу С. Ф., Довганя О.Д., Додонова А.Г., Жилиєва І.Б., Зайчука О.В., Золотар О.О., Калюжного Р.А., Копиленко О.Л., Копилова В.А., Костицького В.В., Костецької Т.А., Кудрявцева Ю.В., Забари І.М., Ланде Д.В., Марущака А.І., Новицького А.М., Погорілка В.Ф., Попович В. М., Скулиша Є.Д., Тихомирова Ю.А., Топоріної Б.М., Фурашева В.М., Цимбалюка В.С., Швеця М.Я., Яременко О.І. Якубенко Н.О. та інших українських й іноземних вчених, але досі залишається формально не вираженим місце інституту супутникового зв'язку та глобальних інформаційних систем супутникових комунікацій, а також не визначені міжнародно-правові принципи діяльності систем навігації та позиціонування.

Метою даної статті є дослідження глобальної інформаційної системи навігації та позиціонування інституту супутникового зв'язку в галузі інформаційного права, а також питання міжнародно-правового регулювання комунікативних відносин у сфері навігації та позиціонування. Важливим завданням у рамках цієї статті є формулювання визначення і здійснення класифікації ряду міжнародно-правових принципів, які поширюють свою дію на міжнародну комунікацію.

Виклад основного матеріалу. Під терміном «супутникова система навігації» (англ. GNSS – Global Navigation Satellite System) мається на увазі «комплексна електронно-технічна система, що складається з сукупності наземного та космічного обладнання, та призначена для позиціонування (визначення місцезнаходження у географічній системі координат), точного часу, а також параметрів руху (швидкості та напрямку руху та ін.) для наземних, водних та повітряних об'єктів» [4]. У свою чергу термін «система глобального позиціонування» або GPS (Global Positioning System) означає «сукупність радіоелектронних засобів, що дозволяють визначати положення та швидкість руху об'єкта на поверхні Землі або в атмосфері» [5]. Положення об'єкту обчислюється завдяки використанню GPS-приймача, який приймає та обробляє сигнали супутників космічного сегменту GPS системи глобального позиціонування [6].

Сучасні телекомунікаційні технології та системи позиціонування використовуються для створення якісно нової мережевої системи зв'язку, що може використовуватися для забезпечення ефективності управління всіма

видами транспорту а також для розвитку різноманітних галузей економіки в Україні та за її межами. Під час передачі масової інформації через супутники Землі держави мають керуватися як загальними міжнародно-правовими актами, що регулюють діяльність у сфері передачі масової інформації [7, с. 544], так і спеціальними принципами, встановленими для організації мовлення через супутники. Зазначені закономірності виникають в результаті суспільної практики та юридично закріплені в правових документах міжнародного інформаційного права. У рамках зазначеного дослідження звертаємося до визначення структури системи галузі інформаційного права, створеного на основі загальноприйнятого теоретичного підходу про нормативний характер системи права Селезнєвою О.М. [8, с. 9-12]. Проаналізувавши структуру загальної та особливої частини інформаційного права, доходимо висновку, що глобальні інформаційні системи супутникової навігації та позиціонування вже зайняли чільне місце в інституті супутникового зв'язку, який стрімко розвивається у структурі підгалузі зв'язкового права. Навігаційна діяльність як об'єкт публічно-правового регулювання повинна базуватися на ряді принципів, які й визначали б її сутність. Проте сьогодні у вітчизняному законодавстві досі не встановлена система принципів у даній сфері, не була вона систематизована й дослідниками інформаційних систем навігації та позиціонування з інших країн [9]. У контексті принципів навігаційної діяльності необхідно розглянути Принципи, що стосуються дистанційного зондування Землі з Космосу [10, с. 279-284]. Зазначений документ включає 15 принципів, посилання на які у наш час все частіше зустрічаються у правових документах, пов'язаних з навігаційною діяльністю [11, с. 190-191].

Міжнародно-правове регулювання відносин у сфері навігації та позиціонування ґрунтується на ряді принципів, які поширюють свою дію на міжнародну комунікацію. Принципи зв'язкового права, як і принципи інформаційного права, базуються на положеннях основних конституційних норм, що закріплюють інформаційні права і свободи та гарантують їх здійснення, а також на особливостях та юридичних властивостях супутникового зв'язку як об'єкта правовідносин. Отже, під **принципами зв'язкового права** слід розуміти основні вихідні положення, які юридично пояснюють і закріплюють об'єктивні закономірності суспільних відносин, що виявляються у сфері глобальних інформаційних систем навігації та позиціонування.

Комунікаційна функція супутникових систем вирішується за допомогою низьколітаючих супутників, в основному INMARSAT [12]. Існує точка зору, що міжнародні і національні засоби правового регулювання глобальних інформаційних систем навігації та позиціонування за допомогою супутників містяться в галузях інформаційного, космічного та повітряного права [13, с. 113]. Зазначену думку можна доповнити тезою про те, що юридичні засоби міжнародно-правового регулювання навігації містяться й у галузі морського права.

Принципи зв'язкового права у сфері навігаційної діяльності також базуються на положеннях основних конституційних норм, що закріплюють інформаційні права і свободи та гарантують їх здійснення, а також на юридичних особливостях та властивостях інформації як об'єкта правовідносин. Крім того, принципи зв'язкового права мають своїм важливим першоджерелом Основні принципи міжнародного права, зафіксовані в Статуті ООН [14] та сприяють стабілізації міжнародних відносин, обмежуючи їх визначеними нормативними рамками, і закріплюють усе нове, що з'являється в практиці міжнародних відносин, і в такий спосіб сприяють їхньому розвитку [15, с. 190].

Принцип співробітництва. Відповідно до Статуту ООН держави зобов'язані «здійснювати міжнародне співробітництво в рішенні міжнародних проблем економічного, соціального, культурного і гуманітарного характеру» [14], а також зобов'язані «підтримувати міжнародний мир і безпеку, і з цією метою приймати ефективні колективні міри» [14]. З цього випливає, що держави здійснюють міжнародну співпрацю для вирішення проблем комунікації та питань, що виникають у сферах навігації та позиціонування.

Принцип пріоритетності прав особистості. Зазначеним принципом стверджується, що визнання, дотримання та захист прав і свобод людини і громадянина – обов'язок держави. Звідси випливає, що органи державної влади зобов'язані захищати права і свободи людини і громадянина у сфері комунікації та супутникової навігації.

Принцип законності передбачає, що суб'єкти телекомунікаційного права будь-якої держави зобов'язані суворо дотримуватися законодавства у цій сфері. Відповідно, не можна оминати і наступний важливий принцип – гармонізації національного інформаційного законодавства у сфері супутникового зв'язку з нормами європейського та міжнародного інформаційного права.

Принцип відкритості (свободи) у сфері навігаційного забезпечення [16, с. 92] тотожний із **принципом безоплатності**. Закономірність полягає в тому, що жодна державна структура не може вводити обмежень з доступу споживачів до інформації, якою вона володіє відповідно до встановленої для неї компетенцією, яка зачіпає права і свободи людини і громадянина та представляє суспільний інтерес. Обмеження можуть вводитися тільки національним законодавством. Всі навігаційні сигнали вважаються сигналами відкритого доступу, надаються суб'єктам правових відносин, які реалізують свої права на інформацію у сфері навігаційної діяльності, без обмеження, на безоплатній основі, без системи контролю та реєстрації [17]. Виходячи з принципу безоплатності для використання навігаційних сигналів, суб'єкт обмежений лише своїми технічними можливостями, тобто при наявності необхідного обладнання він може оперативно отримувати навігаційні сигнали майже у будь-якому куточку світу. Тут йдеться про доступність навігаційного сигналу, але не про навігаційну діяльність взагалі.

Незважаючи на існуючу практику дотримання принципу безоплатності у наданні сигналу, але за певних обставин, наприклад, під час введення режиму воєнного стану можуть бути введені можливі обмеження у дотриманні зазначеного принципу.

Принцип універсальності добре відображений у російському навігаційному законодавстві [18]. Суб'єктами правових відносин у сфері навігаційної діяльності є органи державної влади, органи місцевого самоврядування, фізичні та юридичні особи, які забезпечують створення та функціонування засобів навігації та об'єктів навігаційної діяльності, а також фізичні та юридичні особи, які надають і отримують послуги в сфері навігаційної діяльності у відповідності з цивільним законодавством. Виходячи з того, що принципами безоплатності та універсальності не встановлюються жодні суб'єктні обмеження, законодавець залишає за собою право на введення деяких обмежень, що стосуються територій та об'єктів, для яких встановлено особливий режим безпечного функціонування.

Наступним галузевим принципом зв'язкового права є **принцип дотримання балансу інтересів особистості і держави у сфері комунікації**, тобто дотримання рівноваги потреб особистості, суспільства і держави стосовно позиціонування і навігаційної діяльності. Користувачі навігаційного сигналу – фізичні та юридичні особи – мають потребу в отриманні відомостей щодо їх власного місцезнаходження або отриманні інформації про оточуюче їх середовище для забезпечення власних інтересів. Особистість має свободу у пошуці необхідної інформації та реалізує у цій сфері власні конституційні права і свободи у повній мірі за умови, коли вона має доступ до необхідних відомостей, які вона може використовувати у своїй діяльності на свій розсуд. Держава, будучи суб'єктом відносин у галузі зв'язку, зацікавлена у створенні умов для забезпечення власних публічних інтересів у сфері комунікації.

Принцип забезпечення інформації реалізується шляхом розміщення уповноваженим на це органом виконавчої влади на своєму офіційному сайті або в друкованому засобі інформації обов'язкової інформації про послуги в сфері навігаційної діяльності, що надаються відповідно до стандартів державних послуг, а також про самі стандарти державних послуг у сфері навігаційної діяльності. Крім того, цією нормою не обумовлюються ні терміни, ні порядок розміщення відповідної інформації, ні відповідальність за порушення у виконанні даної норми. Незважаючи на те, що Державним космічним агентством України розроблено проект Закону «Про державне регулювання у сфері супутникової навігації» [19], інформаційна підтримка принципу забезпечення інформацією сьогодні не здійснюється в повній мірі.

Принцип цільової орієнтованості. Можливості супутникової навігації спрямовані на вирішення завдань економіки, соціальної сфери, покликані підвищувати ефективність управління рухом транспортних засобів, рівень безпеки перевезень пасажирів, спеціальних і небезпечних вантажів,

проведення геодезичних і кадастрових робіт. Напрями застосування технологій у сфері навігації та позиціонування постійно розширюються, вирішуючи проблеми комфорту і безпеки населення. Наприклад, за допомогою застосування технології ГЛОНАСС незрячі люди можуть точно визначати своє місцезнаходження, використовуючи при пересуванні відповідні навігатори [20]. Але найголовнішим завданням, що стоїть перед глобальною інформаційною системою навігації, є забезпечення безпеки держави. На даний момент у світі існують дві навігаційні системи з аналогічним ступенем впровадження у військовому секторі – це російська система ГЛОНАСС та американська система GPS. Можливості, які надаються сучасним устаткуванням, дозволяють застосовувати навігаційну діяльність, як у режимі навчання, так і в реальних бойових діях.

Із принципу цільової орієнтованості випливає **принцип розумно-го співвідношення відкритості інформації і обмеження в доступі**. Цей принцип формується двома протилежностями: надмірною відкритістю (навігаційний сигнал може отримувати будь-яка особа) або можливою надмірною закритістю, невизначеністю та непоінформованістю. Тобто те, що Міністерства оборони Росії або США залишають за собою право обмежити використання цивільними особами сигналів супутникової системи, допускає можливість повної ентропії навігаційного сигналу.

Принцип повноти обробки та оперативності надання інформації, отриманої за допомогою сигналів супутникової системи означає обов'язок будь-якої державної структури або органу місцевого самоврядування збирати, накопичувати і зберігати інформацію в повному обсязі відповідно до встановленої для неї компетенції, а також надавати у встановлені терміни споживачам всю запитувану інформацію.

Принцип технологічної залежності. Процес розвитку систем навігації і позиціонування неминуче призводить до використання складної термінології з області фізики, математики, біології та інших природничих наук. У той же час правова система формується усталеними правовими традиціями, юридичними поняттями і конструкціями, заснованими на застосуванні правил формальної логіки і звичайних мовних засобів. Проте застосування відповідних приймачів викликає необхідність сприйняття термінології та найбільш оптимального варіанту запозичення в ході правового забезпечення ефективності розвитку телекомунікаційної сфери.

У наш час вчені та юристи активно займаються розробкою базових норм, що регулюють питання інформаційного обміну, як на національному, так і на міжнародному рівні. Це нове явище, у свою чергу, викликало ряд інших юридичних проблем. Маючи такі переваги, як здатність миттєво та якісно передавати будь-який об'єм інформації на великі відстані, супутникові системи зв'язку перетворилися на ефективну, універсально доступну, глобальну телекомунікаційну мережу, що пов'язує об'єкти, які знаходяться далеко один від одного.

Висновки. Із започаткуванням інституту супутникового зв'язку, набувала поширення вже інша концепція, у якій мова йшла про те, що телекомунікації, створені людиною для вирішення одних глобальних проблем, у процесі запровадження і функціонування ставлять перед нею інші глобальні проблеми, що також потребують правового регулювання. Традиційно питання правового регулювання і контролю за вітчизняними телекомунікаційними системами відносилися до внутрішнього правопорядку держави, але де факто вирішити ці питання без міжнародної взаємодії і співпраці держав у цьому напрямку було неможливо. Це підтверджує очевидність необхідності розробки єдиних правил і принципів, міжнародної координації дій з проведення процедур уніфікації і гармонізації внутрішніх законодавств у галузі регулювання телекомунікації. Розповсюдження технологій і засобів дистанційного зв'язку відбувається далеко за межами кордону однієї держави, тому використання норм лише національних законів вже не є достатнім. Введення й використання на міжнародному рівні послуг супутникового зв'язку вимагає чималих правових зусиль усіх зацікавлених держав для впровадження якісного інформаційного обміну між собою.

Література:

1. Окинавская Хартия глобального информационного общества // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51-56.
2. Устав Международного союза электросвязи, Конвенция Международного союза электросвязи // Сборник основных текстов документов Международного союза электросвязи, принятых полномочной конференцией. – Женева, – 2011. – С. 42-45.
3. Конвенция о распространении несущих программы сигналов, передаваемых через спутники // Международные нормативные акты Юнеско. М., 1993. – С. 465-469.
4. M. Capderou. Satellites, Orbits and Missions. Springer Verlag France. Paris, France, 2005.
5. A. A. L. Andrade. The Global Navigation Satellite System: Navigating into the New Millennium (Ashgate Studies in Aviation Economics and Management), Ashgate Pub Ltd, 2001, ISBN: 0754618250.
6. B. Hofmann-Wellenhof, H. Lichtenegger, E. Wasle. GNSS-Global Navigation Satellite Systems (GPS, Glonass, Galileo and more), Springer, Wien, New York, 2008.
7. Заключительный акт Совещания по безопасности и сотрудничеству в Европе // Сборник действующих договоров, соглашений и конвенций, заключенных СССР с иностранными государствами. – Вып. XXXI. – М., 1977. – С. 544-589.
8. Селезньова О. Щодо бачення системи інформаційного права (пропозиції зі структурним підходом // Юридична Україна. – 2011. – № 7. – С. 9-12.
9. Кандауров Д. В., Щепотьев А. В. Комментарий к Федеральному закону от 14 февраля 2009 г. № 22-ФЗ «О навигационной деятельности» (постатейный). – «Юстицинформ», 2009 г. // Информационно-правовой портал «ГАРАНТ» [Электронный ресурс]. – Режим доступа : <http://base.garant.ru/5746620>.

10. Принципы, касающиеся дистанционного зондирования Земли из Космоса / Международное космическое право : учебник. Отв. ред. Г.П. Жуков, Ю.М. Колосов. – М.: Международные отношения, 1999. – С. 279-284.
11. Принципы, касающиеся дистанционного зондирования Земли из космоса / Словарь международного космического права / Под. ред. В. С. Верещетина. – М. : Международные отношения. – 1992. – С. 190-191.
12. В. Hofmann-Wellenhof, K. Legat, M. Wieser. Principles of Positioning and Guidance. Springer, Wien New York, 2003.
13. Абдурахманова Ш. А. Перспективы глобальной спутниковой системы управления аэронавигацией // Вестник российского университета дружбы народов. Серия: юридические науки. – М. : РУДН, 2006, № 3. – С. 113.
14. Устав ООН от 26 июня 1945 года Текст. // Действующее международное право. В 3 т. Составители Ю. М. Колосов, Э. С. Кривчикова. – М. : Издательство Московского независимого института международного права, 1996. – Т. 1. – С. 7-31.
15. Основи інформаційного права України : навч. посіб. / В. С. Цимбалюк, В. Д. Гавловський, В. М. Брижко та ін.; за ред. М. Я. Швеця, Р. А. Калюжного та П. В. Мельника, 2-ге вид., переробл. і допов. – К. : Знання, 2009. – С. 190.
16. Всеобщая декларация прав человека / Декларация прав человека и гражданина / Составит. Оборотов Ю. М. – Одесса : «Юридическая литература», 2006. – С. 87-96.
17. Марущак А. Платня за доступ до інформації: закономірність чи винятковість? / Видавнича організація «Юстиніан» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.justinian.com.ua/article.php?id=2417>.
18. О навигационной деятельности: Федеральный закон Российской Федерации от 14 февраля 2009 г. – № 22 // Российская Газета. – 2009. – 18 фев.
19. Концепція проекту Закону України «Про державне регулювання у сфері супутникової навігації», схвалена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 3 січня 2013 р. № 1-р. // Урядовий кур'єр. – № 3. – від 05.01.2013.
20. Севостьянов В. Л., Ильин А. С. Целевая ориентированность ГЛОНАСС // Вестник ГЛОНАСС. – № 1. – 2011.

Галаган Е. Я. Международно-правовая природа глобальных информационных систем навигации и позиционирования

Аннотация. В статье исследуются глобальные информационные системы навигации и позиционирования института спутниковой связи в области информационного права, предоставляются предложения относительно международно-правового регулирования отношений в сфере навигации и позиционирования, предложено авторское определение и классификация ряда международно-правовых принципов, которые распространяют свое действие на международную коммуникацию.

Ключевые слова: институт спутниковой связи, системы навигации и позиционирования, принципы глобальных информационных систем.

Halahan O. International legal nature of global information systems of navigation and positioning

Summary. The article investigates the global informational systems of navigation and positioning of the satellite communications institute in the field of information law, provided suggestions for the international legal regulation of relations in the field of navigation and positioning, prompted the author's definition and classification of a number of international legal principles that extend the action to the international communication.

Key words: Institute of satellite communications, navigation and positioning systems, the principles of global information systems.